

Εκσυγχρονισμός και Κοινωνικές Επιστήμες

Οι αλλαγές και οι μεταρρυθμίσεις που το σύνολο των συνειδητοποιημένων πολιτών επιθυμεί, τόσο σε επίπεδο κορυφής, όσο και σε επίπεδο βάσης, δεν πρόκειται να έρθουν μόνο με πολιτικά μέσα. Τις δυνάμεις που στέκονται εμπόδιο σε κάθε ανακαίνιση και καινοτομία, φράζοντας το δρόμο στην εξέλιξη, δεν θα πρέπει να τις περιορίσουμε στα πλαίσια των "κρατικών μηχανισμών" ή του "πολιτικού κατεστημένου". Υπάρχει ένα ευρύτερο πλέγμα από εμφανή κι αφανή κέντρα ελέγχου, σ' όλα τα επίπεδα των κοινωνικών σχέσεων, που είναι εξίσου αποφασιστικά για κάθε κοινωνικό μετασχηματισμό.

Οι προσπάθειες που θα χρειαστούν να γίνουν και ο αγώνας που θα ακολουθήσει, για να υποκινηθούν οι φίλοι και να κερδηθούν οι εχθροί, θα είναι μακροχρόνιες και πολυμέτρες. Γι' αυτό και επιβάλλεται μια γενικότερη κάτοψη του πεδίου μάχης. Κάτι τέτοιο μεταξύ άλλων, προϋποθέτει την κριτική των υπάρχόντων συστημάτων κοινωνικής οργάνωσης σε όλα τα επίπεδα, ώστε να προκύψει μια ολοκληρωμένη πρόταση κοινωνικού μετασχηματισμού. Αυτό κάθε άλλο παρά υπονοεί μια ευαγγελική, σωτηριακή παρέμβαση στην πορεία της Ιστορίας. Επισημαίνει απλώς την ανάγκη για ρεαλιστικότερες και πρακτικότερες θεωρητικές προτάσεις κοινωνικής δράσης. Προτάσεις που δε θα αποκλείουν με τη δογματική τους μονομέρεια τα πλατιά στρώματα λαού από την διαδικασία και παράλληλα δεν θα ωθούν τις κοινωνικές ομάδες σ' ανοικτές αντιπαραθέσεις. Οι προτάσεις του κοινωνικού μετασχηματισμού αντίθετα, θα πρέπει να οδηγούν στη συνδιαλλαγή και τη συνύπαρξη των αντίθετων, σε συνθέσεις δημιουργικής συμβίωσης. Τουλάχιστον, σαν μακρινό όνειρο αυτό δεν έχουμε το δικαίωμα να το στερήσουμε από κανέναν.

Για να μην πέσουν όμως στην παγίδα του απόλυτα γενικού ή του απόλυτα εξειδικευμένου, οι δυνάμεις και του κοινωνικού μετασχηματισμού θα πρέπει να δημιουργήσουν στέρα θεωρητικά υπόβαθρα, που θα τεκμηριώνουν την κοινωνική κριτική, θα εκλογικεύουν την οικονομική ανάπτυξη και θα νομιμοποιούν την πολιτική δράση. Χωρίς αυτά τα θεωρητικά υπόβαθρα, οι νίκες κι' όταν συντελεστούν θα είναι παροδικές και τυχαίες, με περιορισμένη εμβέλεια, εκεί ακριβώς που τις θέλουμε αποφασιστικές και μακρόπνοες.

Παρά τις αδυναμίες που προκαλεί μια τέτοια προσπάθεια, γίνεται ωστόσο κατανοητό από όλο και ευρύτερα στρώματα φιλελεύθερων και μαρξιστών διανοουμένων, καθώς κι από πρακτικούς της πολιτικής όλων των αποχρώσεων, ότι είναι αδύνατον να επιχειρηθεί μια μακρόπνοη, οργανωμένη κι αποτελεσματική επιχείρηση εκσυγχρονισμού, χωρίς τη δημιουργία μιας δυναμικής αντικουλτούρας, που θα βασίζεται και θα εμπνέεται από κάποιο καθολικό σχέδιο δράσης. Ένα τέτοιο σχέδιο δράσης θα υπολογίζει και θα αντανakλά, από τη μια μεριά τις ιδιομορφίες της ελληνικής κοινωνίας, που θα πρέπει να διατηρηθούν για να κρατήσει την ταυτότητά της, και από την άλλη την ανάγκη για συλλογική οργάνωση μέσα στα ευρύτερα διεθνή πλαίσια, όπως διαμορφώνονται από την Ευρωπαϊκή Κοινότητα των λαών.

Τίποτα ωστόσο από όλ' αυτά δε θα ήταν δυνατό να καρποφορήσει, καμιά σύλληψη της πραγματικότητας και κανένα σχέδιο δράσης για το μέλλον δεν θα κατέληγε σε αίσιο τέλος, χωρίς μια σοβαρή προσπάθεια αξιολόγησης και κριτικής των υφιστάμενων κοινωνικών θεσμών και της ιδεολογίας που τους στηρίζει. Η κοινωνιολογική παραβίαση σ' ένα τόπο δημιουργείται και διατηρείται προπάντων από τις ευκαιρίες, τόσο για κοινωνική κριτική κι αυτοκριτική πάνω στις ιδεολογικές και θεωρητικές προτάσεις για κοινωνική οργάνωση και εξέλιξη, όσο και για εμπειρική, εξειδικευμένη διερεύνηση του κοινωνικού γεγονότος στην καθημερινότητά του. Ούτε αόριστες γενικεύσεις, που δεν είναι παρά ιδεολογία, ούτε οι εμπειρικές αναλύσεις, που δεν είναι παρά απλή κοινωνιογραφία είναι δυνατό να μας βοηθήσουν να συλλάβουμε το συσχετισμό των παραγόντων που ευθύνονται για την κοινωνική εξέλιξη και τον κοινωνικό μετασχηματισμό.

Πάνω απ' όλα θα πρέπει να αποτολμήσουμε βαθιές και λεπτομερείς αναλύσεις όλων των γενικών προτάσεων κι όλων των επιμέρους προσεγγίσεων, σε μια προσπάθεια ν' αποφύγουμε και την αόριστη σκέψη και το σχολαστικό εμπειρισμό. Ούτε το ένα ούτε το άλλο μας βοηθούν από μόνα τους να συλλάβουμε τη δυναμική της κοινωνικής ζωής. Μόνο έτσι θ' αποφύγουμε τη μονομέρεια και τον δογματισμό, με την ελπίδα να φτάσουμε σε αξιολογήσεις και συμπεράσματα, που ίσως μας οδηγήσουν σε νέες δημιουργικές συνθέσεις. Χωρίς αυτή την εξονυχιστική διερεύνηση, οι προτάσεις μας δεν θα είναι γνήσιες, αυθεντικές αλλά τεχνικές κι επιπόλαιες. Τέτοιες προτάσεις καταλήγουν είτε σε απλό μιμητισμό, είτε σε άσκοπη πολεμική. Τα παραδείγματα τέτοιων προκαταλήψεων είναι στη χώρα μας και πολλά κι επαναλαμβανόμενα.

Για ν' αποφύγουμε και το ένα και το άλλο θα πρέπει να μεριμνήσουμε, ώστε να επικρατήσουν προϋποθέσεις ελεύθερου και αβίαστου επιστημονικού διαλόγου και κοινωνικής κριτικής. Μέσα στην άεναη αυτοανάδειξη των αντιθέσεων που υφαίνουν τον κοινωνικό καμβά κι αποκαλύπτουν την εξέλιξή μας, δεν υπάρχει στιγμή ή χώρος για εφησυχασμό. Δεν μπορούμε να προεξοφλήσουμε την καλή θέληση, ούτε την οργανωτική ευχέρεια για ελεύθερο και δημιουργικό στοχασμό, με σκοπό την κα-

τανόηση του ανθρώπου και του κόσμου που τον περιβάλλει. Οι στάσεις, τα πιστεύω, τα ήθη και οι ρυθμοί στη ζωή μας δεν είναι τίποτε άλλο παρά προσωρινές νίκες κατεστημένων, σ' ένα ασταμάτητο πόλεμο συλλογικών στόχων και προσωπικών συμφερόντων. Η συνείδηση θα πρέπει να διατηρείται διαρκώς σ' εγρήγορση. Οι αντένες μόνιμα στραμμένες προς τους ήχους και τα ξεφωνητά που ξεσηκώνει ο άνεμος της μεταρρύθμισης. Οι αισθήσεις πάντα σε κατάσταση μόνιμης αντιπαράθεσης και γόνιμης αποδοχής.

Το ίδιο και όλοι οι άλλοι "συμβατοί μηχανισμοί" της κοινωνικής μας ύπαρξης. Οι ρυθμίσεις και οι κανονισμοί, οι κανόνες και οι θεσμοί που διασφαλίζουν τον ελεύθερο διαλογισμό, την ορθολογική κρίση και τη δημιουργική αξιολόγηση καταστάσεων, σχέσεων και συμβάντων, πρέπει να ανανεώνονται πάνω σε μόνιμη βάση. Δηλαδή να μην σχεδιάζουμε, αποφασίζουμε και δρούμε ευκαιριακά ή όταν είμαστε υποχρεωμένοι από τα προγράμματα, αλλά και όταν όλα φαίνονται πως είναι ήρεμα και ομαλά. Γιατί, εφ' όσον στις κοινωνικές σχέσεις, όπως και στις πνευματικές διεργασίες, υπεισέρχονται καθημερινά προβλήματα ηθικής και συνείδησης, η σύγκρουση ανάμεσα στα εξελικτικά ρεύματα και τις ανασταλτικές τάσεις είναι ασταμάτητη και σχεδόν αναπόφευκτη.

Από τη Διεύθυνση

